
СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Лазарєв В. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Юридична термінологія як мовно-знакова система створюється впродовж усієї історії державно-правового розвитку людства й відображає різноманітні способи осмислення, номінації, визначення, класифікації правових явищ і категорій, шляхи еволюції правового знання, національно-мовні традиції термінотворення.

Юридична термінологія як сукупність номінацій явищ і понять у галузі права, що функціонують у єдиному конвенціональному плані в мовно-правових сферах законодавства, ділової документації та юридичних наук, становить велику й надзвичайно важливу частину літературного словника будь-якої мови передусім з точки зору його соціально-комунікативної та інформаційної цінності. Увага до юридичної термінології та її розвитку на своїй національній основі, ступінь розробки та упорядкування, стан її наукового вивчення – це ознаки рівня розвитку держави, суспільства, нації, національної свідомості та правосвідомості [1].

Генезис і розвиток української юридичної термінології тісно пов'язані з витокami та історією національного права, української державності та законодавства, історією української мови й науки. Становлення й формування термінології українського права відбувалось у надзвичайно складних і несприятливих історико-політичних умовах. Проте навіть в умовах бездержавності «її живили соки генеалогічного коріння» і вона, розвиваючись, змінюючись, зазнаючи значного впливу з боку інших мов, не лише зберегла питоме ядро термінологічної лексики, а й розширила його на власній етнічно-мовній основі шляхом мобілізації внутрішніх словотворчих ресурсів, а також збагатила його іншомовними правовими термінами й терміноелементами, зокрема інтернаціональними, що сприяло інтеграції української та європейської правової науки й культури [2, с. 120; 3, с. 13].

Українська юридична термінологія є одним з давніших пластів термінологічної лексики української мови, який своїми коренями сягає глибокої дописемної старовини – доби звичаєвого права. Найдавніші зразки актової мови та юридичної термінології

дохристиянської Русі X ст. містять Правда Руська, Договори руських з греками 907 р., 911 р. і 944 р., документи князівського законодавства [4], а згодом і в галицько-волинські грамоти. Значна частина українських юридичних термінів зафіксована в правових документах XIV – XVIII ст., написаних староукраїнською мовою (грамотах, актових книгах, статутах, документах козацької канцелярії та суду, універсалах гетьманів та ін.) [5, с. 137].

Початком процесу формування юридичної терміносистеми національної мови є перша спроба систематизації термінології, яка припала в Україні на середину XIX століття з появою словника «Juridisch-politische Terminologie fur die slavischen Sprachen Osterreichs. Von der Commission fur slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe» («Юридично-політична термінологія слов'янських мов. Окреме німецько-російське видання»), який з'явився у Відні 1851 р. слідом за чеським. Ідея створення подібного словника виникла 1849 року, коли конституційно був закріплений статус державної мови за десятьма мовами народів імперії. Для вироблення і кодифікації термінології державного управління була створена спеціальна комісія. Аналогічні процеси відбувалися в інших слов'янських мовах [5, с. 135].

У другій половині XIX – початку XX ст. у Львові було створено Наукове товариство імені Т. Шевченка (1873). Дослідники Товариства виступали за формування власної української термінології на основі німецької термінологічної моделі, оскільки саме німецька правнича термінологія панувала на території Австрії, а пізніше і Австро-Угорщини, до складу якої входила Галичина з центром у Львові [5, с. 135-136].

З 1923 року по 1933 рік, який називають «золотою добою українського мовознавства», характеризується потужним розвитком галузевої лексикографії, тенденцією до впорядкування української правничої термінології. Діяльність Інституту української наукової мови, осередків у Харкові та Києві, Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові спрямована на досягнення однорідності в межах термінології національної мови, а також на уніфікацію критеріїв та принципів, що застосовуються в термінотворенні та лексикографії. Інститут української наукової мови переважно спирається на літературну мову Центральної та Східної України, а представники Наукового товариства імені Шевченка – на регіональний та запропонований термінознавцями Наддніпрянської України матеріали.

Наступний етап (після 1933 р.) позначений впливом російської мови на національну термінологію, уніфікацією моделей термінотворення східнослов'янських мов. У лексикографічній практиці спостерігається глобальна тенденція гармонізації

юридичної термінології з російськими термінотворчими моделями, що починає довготривалу добу русифікації української юридичної термінології, як і мови в цілому.

Для сучасного періоду розвитку термінознавства (з 90-х рр. ХХ ст.) є характерною інтенсивна наукова робота у сфері національної юридичної лексикографії, пошук оптимальних моделей термінотворення на національній основі та з урахуванням норм сучасної української літературної мови. З'являються численні праці, в яких учені намагаються розв'язати актуальні проблеми сучасної юридичної термінології. Прикладне термінознавство ставить більш суворі вимоги до терміна. На практиці це означає інтенсивну роботу спеціально визначених установ, які координують термінознавчі дослідження (Держстандарт України, Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, відділ термінології та ономастики Інституту української мови Національної академії наук України, Інститут держави і права Національної академії наук України ім. В. Корецького та ін.), спрямовані на нормалізацію та гармонізацію юридичної термінології з міжнародними стандартами, передусім стандартами Міжнародної організації стандартів (ISO) [5, с. 136-137].

Як бачимо, особливості розвитку юридичної термінології в Україні тісно пов'язані з певним історичним етапом розвитку нашої держави. Виходячи з цього можна виокремити основні етапи становлення української юридичної термінології. Отже, першим етапом постає доба Х – ХVІІІ ст., коли спеціальні юридичні терміни використовувалися лише при складанні правових документів. Наступний етап становлення юридичної термінології характеризується систематизацією юридичної термінології у словниках (ХІХ ст. - поч. ХХ ст.). 20-ті роки ХХ ст. ознаменувалися упорядкуванням української правничої термінології та досягнення однорідності в межах термінології національної мови. У 30-х роках ХХ ст. українська правнича термінологія зазнала впливу російської мови, що позначилося русифікацією української юридичної термінології. На останок, сучасний період розвитку термінознавства (з 90-х рр. ХХ ст.) позначився значною роботою у сфері національної юридичної термінології і приведення її до міжнародних стандартів. Таким чином, ми можемо зауважити, що на шляху до сьогодення, вітчизняна юридична термінологія пройшла декілька етапів розвитку, які наклали на неї певний відбиток, що надало можливість розвивати її у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шестакова С. О. До питання становлення української юридичної термінології. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/7711/1/Шестакова%20С.%20О.%20До%20питання%20становлення.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).

2. Шеремета Н. Правнича термінологія української мови та процеси її творення. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22791/1/28-120-123.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
3. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології. *Право України*. 1998. № 4. С. 56–57.
4. Шестакова С. О. Особливості юридичної термінології як спеціалізованої системи правових понять. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5932/1/Шестакова%20С.%20О.Особливості%20юридичної%20термінології.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
5. Українська мова (за правознавчим спрямуванням) : навч. посіб. / О. А. Лисенко та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с. URL: <https://studfile.net/preview/3535053/page:4/> (дата звернення: 25.04.2021).

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД (АНТИЧНІСТЬ-XX СТ.)

Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Важливо зазначити, що проблема протидії корупції завжди була однією з основних під час формування державної політики кожної демократичної та правової держави. Саме тому вчені впродовж тривалого часу визначали її як пріоритетну під час наукових досліджень різних виду та складності. Розглядаючи стан розроблення досліджуваної проблеми, необхідно зазначити, що питання сутності корупції та заходів, необхідних для протидії, їй було відображено в працях багатьох філософів, мислителів та вчених. Антична традиція розуміння справедливого й несправедливого виявляється в філософії Платона, в якого виникає перша соціально-філософське згадка явища корупції. На думку Платона, центральна вісь держави – справедливість, у ній відповідь на питання, чому і як народжується та гине досконалий поліс. Правильна організація управління державою, на думку Платона, здатна приборкати й унеможливити користолобство правителів, у якому Платон вбачає джерело загибелі держави. У своєму проєкті ідеальної держави пропонує позбавити осіб, які мають владу, приватної власності, щоб виключити можливість використання владних повноважень в особистих цілях. Саме у відчуженості правлячої еліти від власності Платон бачить спосіб обмежити проникнення до влади корисливих людей, одночасно скорочуючи можливості її використання в особистих цілях. Управління державою, на думку Платона, вимагає високих моральних якостей. «Якщо ж бідні й